

تخمین هزینه های تعدیل تجاری بخش کشاورزی ایران در صورت تشکیل بازار مشترک اسلامی

سیده فاطمه مدیحی^۱، احمد صادقی، امید کرمی، راضیه شنکایی، مجید ثنایی طبقه
دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران. Fatemeh.madihi@gmail.com
^۱ مدرس دانشکده ی کشاورزی دانشگاه تهران.
^۱ کارشناس ارشد دانشگاه تهران.
^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
^۱ عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان خراسان رضوی.

چکیده:

در سال های اخیر همگرایی اقتصادی بین کشورهای مختلف در سطح جهانی از موضوعات مورد بحث بوده است. موضوع ایجاد اتحادیه ها و همکاری های اقتصادی بین کشورهای اسلامی، سال های طولانی در دستور کار سازمان کنفرانس اسلامی بوده است. با توجه به اینکه اغلب کشورهای عضو در سطوح پایین توسعه یافتگی قرار دارند، منتقدین به منافع حاصل از تشکیل بازار مشترک اسلامی با شک می نگرند. در این تحقیق با استفاده از روش TRIST که مورد تأیید بانک جهانی است، هزینه های تعدیل تجاری جمهوری اسلامی ایران در صورت تشکیل بازار مشترک اسلامی تخمین زده شد. نتایج نشان می دهد که دو سناریو، باعث می شود که درآمد دولت از تجارت با این کشورها به ترتیب به میزان حدوداً ۳ و ۴۳ درصد کاهش یابد. در نهایت پیشنهاد می شود تعرفه های آزردهنده به صورت مالیات بر ارزش افزوده بر روی محصولات نهایی اعمال گردند و دیگر اینکه حذف تعرفه های بالای ۴۰ درصد به صورت یکباره صورت نگیرد.

کلمات کلیدی: بازار مشترک، کنفرانس اسلامی، TRIST

مقدمه:

وسیله ی ارتباط اقتصادی در دنیای امروز تجارت و آزادسازی تجارت می باشد. به نظر می رسد که آزاد سازی تجاری و افزایش تجارت در آینده نه چندان دور، امری اجباری باشد زیرا جوامع بسته توانایی رشد را ندارند بنابراین روز به روز ضعیفتر شده و روزی ناخود آگاه در اقتصاد جهان حل خواهند شد. تقریباً تمام مطالعات تجربی نشان می دهند که اقتصاد های باز سریع تر از اقتصاد های بسته رشد می کنند. نهادهای بین المللی مانند بانک جهانی، صندوق بین المللی پول و سازمان همکاری اقتصادی و توسعه اقتصادی به کشورهای عضو این باور را توصیه می کنند که آزادسازی تجارت و سرمایه گذاری خارجی بر رشد اقتصادی تاثیر مثبت دارد (حضرتی و کریمی هسنیجه، ۱۳۸۸). آزادسازی تجارت میان ملل جهان مستلزم حذف موانع تجاری بین آنهاست. حذف یا کاهش موانع تجاری، یکی از واضحترین وسیله های تشویق تجارت بین المللی است. موانعی که سر راه تجارت وجود دارند، شامل حقوق گمرکی (یا تعرفه ها) و تدابیری مانند ممنوعیت ها و محدودیت های وارداتی است (باقری و همکاران، ۱۳۸۸). آزادسازی تجاری از طریق رفع تدریجی موانع غیر تعرفه ای و تبدیل آن به تعرفه ها، تثبیت سقف تعرفه ها و تعهد به کاهش تدریجی سطح تعرفه ها صورت می گیرد (دفتر نمایندگی تام الاختیار جمهوری اسلامی ایران، معرفی سازمان جهانی تجارت).

از آنجا که آزاد سازی تجاری پیش نیاز انتقال از یک اقتصاد نسبتاً بسته به یک اقتصاد نسبتاً باز است، در نتیجه برای بیشتر کشورها، آزادسازی پیش نیاز رشد اقتصادی است (گرگی و علیپوریان، ۱۳۸۵). به عبارتی دیگر، این کشورها با آزادسازی تجاری، از طریق برخورداری از منافع ایستا و پویای ناشی از تجارت از طریق تخصیص کارآمد منابع، تشدید رقابت، ارتقا جریان دانش و سرمایه گذاری و نهایتاً رشد سریع انباشت سرمایه و پیشرفت فنی، جهش در رشد اقتصادی را تجربه کرده اند (ابریشمی و همکاران، ۱۳۸۵).

لازم به ذکر است، آزادسازی اقتصادی شامل تمامی اقدامات به منظور برداشتن کنترل بخش عمومی از بازارها (پول، کالا و خدمات، و کار) و بخش خارجی و واگذاری آن به مکانیسم بازار است. مهمترین این اقدامات عبارتند از برداشتن کنترل از بازارهای مالی، رهاسازی قیمتهای تحت کنترل و واگذاری تعیین قیمت به مکانیسم عرضه و تقاضا، کاهش و حذف سوبسید و آزادسازی تجاری، شامل حذف موانع غیر تعرفه ای و یا تبدیل آنها به موانع تعرفه ای و در مرحله بعد کاهش و حذف این موانع. براین اساس، مهمترین مؤلفه های آزادسازی اقتصادی

شامل سیاست تجاری (آزادسازی تجاری)، اندازه دولت (خصوصی سازی)، آزادسازی قیمت (شامل نرخ ارز) و جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی (آزادسازی سرمایه) است (راسخی و همکاران، ۱۳۸۷).

باتوجه به روند کنونی اقتصاد که به سمت یکپارچگی و جهانی شدن پیش می رود از جمله واکنش های فعال کشورها برای مقابله با پدیده ی جهانی شدن، همکاری های منطقه ای می تواند نقش مهمی در حضور گسترده تر کشورها در صحنه های بین المللی ایفا نماید. برای کشورهای در حال توسعه که آمادگی ورود ناگهانی به تجارت آزاد را ندارند، منطقه گرایی می تواند مؤثرترین راه برای گشودن تدریجی اقتصادهای ملی این قبیل کشورها و ادغام آنها در اقتصاد جهانی باشد (نیکبخت و نیکبخت، ۱۳۹۰). امروزه، همزمان با جهانی شدن، شاهد همگرایی اقتصادی در مناطق مختلف جهان هستیم. در واقع نزدیکی کشورهایایی که در یک منطقه قرار دارند، به لحاظ فرهنگ، نژاد، زبان و دین و همچنین فاصله کوتاهتر و کاهش هزینه حمل و نقل از یک سو و پیامدهای زیان بار و بحران های پس از جهانی شدن و سیال شدن سرمایه برای برخی از کشورها نظیر کشورهای جنوب شرقی آسیا (در سال ۱۹۹۷) و مکزیک (در سال ۱۹۹۴) از طرف دیگر موجب تمایل بیشتر این کشورها به همکاری با یکدیگر شده است (نجاززاده و همکاران، ۱۳۸۴).

پیشینه تحقیق:

مطالعات گوناگونی در خصوص اصلاح تعرفه ها و هزینه های تعدیل تجاری در داخل و خارج از کشور انجام شده است. از این جمله، می توان به موارد زیر اشاره کرد.

نجاززاده و همکاران (۱۳۸۴) در مقاله ای تحت عنوان «همگرایی اقتصادی-منطقه ای و تاثیر آن بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی (مطالعه موردی کشورهای منا)» با استفاده از یک الگوی اقتصادسنجی به بررسی و تجزیه و تحلیل آثار همگرایی اقتصادی و منطقه ای بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی کشورهای اسلامی عضو منا پرداختند. نتایج بدست آمده نشان می دهد که همگرایی منطقه ای بین کشورهای اسلامی عضو منا بر افزایش حجم سرمایه گذاری مستقیم خارجی دو طرفه و نیز رشد اقتصادی کشورهای مذکور تاثیر مثبت دارد. اکبریان و همکاران (۱۳۸۶) در مطالعه ای با عنوان «بررسی رابطه ی آزادسازی تجاری و درآمد مالیاتی در ایران» به بررسی رابطه ی آزادسازی تجاری و درآمد مالیاتی دولت با استفاده از روش خود توضیح با وقفه های گسترده پرداختند. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که آزادسازی تجاری بر درآمدهای مالیاتی دولت اثر منفی دارد. حضرتی و کریمی هسنیجه (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «آزادسازی

تجارت خارجی و تاثیر آن بر رشد اقتصادی کشور ایران» با به کارگیری روش حداقل مربعات معمولی به تحقیق در مورد رابطه‌ی میان سیاست آزادسازی تجارت خارجی و رشد اقتصادی پرداخته اند. نتایج بدست آمده نشان می‌دهند که آزادسازی تجاری به معنای کاهش محدودیت‌ها و تعرفه‌ها بر رشد اقتصادی کشور تاثیر مثبت داشته و محدودیت‌های تجاری سبب کند شدن آهنگ رشد اقتصادی آن خواهد شد. منطقی و تقوی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی تاثیر موافقتنامه تجارت ترجیحی بر روی توسعه تجارت خارجی با استفاده از مدل اسمارت (مطالعه موردی ایران، ترکیه و پاکستان)" با استفاده از روش اسمارت به تحلیل نتایج ایجاد یک موافقتنامه‌ی ترجیحی بین ایران، ترکیه و پاکستان و اصلاح نظام تعرفه‌های کشورمان پرداختند. نتایج، نشان دادند که اگر PTA¹ هابه گونه‌ای توسعه یابند که مزیت نسبی کشورها نسبت به همدیگر، مشابه مزیت نسبی آنها نسبت به سایر کشورهای جهان باشد، آنگاه کمک PTA ها به افزایش کارایی تجارت جهانی می‌تواند حداکثر شود؛ این مسئله زمانی بیشتر احتمال دارد، که PTA ها سهم بزرگی از تولید ناخالص داخلی جهان را تشکیل دهد، نه هنگامیکه تنها شامل چند کشور فقیر باشند. قنبری و ثاقب (۱۳۸۹) در مقاله‌ای تحت عنوان "تأثیر انعقاد موافقتنامه تجارت آزاد بر توسعه‌ی صادرات غیر نفتی و واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای ایران در تجارت با ترکیه" دریافتند که پس از حذف موانع تعرفه‌ای بین ایران و ترکیه، حجم تجارت و صادرات ایران افزایش خواهد یافت و اگر چه میزان افزایش در واردات بیش از صادرات بوده و منجر به تغییرات منفی در تراز تجاری ایران با ترکیه می‌شود، اما بخش عمده افزایش واردات مربوط به کالاهای واسطه‌ای سرمایه‌ای مورد نیاز صنایع کشور می‌باشد. لطفعلی پور و همکاران (۱۳۹۰) به انجام مطالعه‌ای با عنوان «بررسی همگرایی اقتصادی میان ایران و کشورهای آمریکای لاتین (کاربرد مدل جاذبه)» با استفاده از داده‌های دوره‌ی زمانی ۲۰۰۹-۲۰۰۱ و بهره‌گیری از مدل جاذبه تعمیم یافته پرداختند. نتایج حاصل نشان داده اند که وجود همکاری‌های اقتصادی بین ایران و آمریکای لاتین منجر به افزایش قابل ملاحظه‌ای در جریان‌ات تجاری دو جانبه می‌گردد. به عبارت دیگر بلوک تجاری می‌تواند 89 درصد تجارت میان کشورهای عضو را افزایش دهد. نیکبخت و نیکبخت (۱۳۹۰) با انجام مطالعه‌ای با عنوان «تحلیل همگرایی اقتصادی (سرمایه گذاری مستقیم خارجی دو طرفه) در کشورهای گروه D-8» به بررسی همگرایی کشورهای اسلامی گروه D-8، با استفاده از الگوی جاذبه تعمیم یافته پرداختند. با توجه به نتایج بدست آمده، شاخص تفاوت ساختار اقتصادی و شاخص باز بودن اقتصادی نقش مثبت بر جریان مبادلات دو طرفه ایفا می‌کنند.

---

1 -Preferential Trading Arrangements

در مطالعات خارجی نیز در زمینه آزادسازی تجاری و اثرات آن بر بخش‌های مختلف انجام شده است. آندریامانانجارا و همکاران (۲۰۰۹) در تحقیقی تحت عنوان "بررسی آثار اقتصادی موافقت‌نامه همکاری اقتصادی با تیجریه" به بررسی تأثیر ایجاد توافق‌نامه‌ای بین کشور نیجریه و اتحادیه‌ی اروپا می‌پردازد. نتایج تحقیق نشان دادند که یک چنین موافقت‌نامه‌ای تأثیر معنی‌داری بر شاخص‌های اقتصادی کشور نیجریه می‌تواند داشته باشد. لیم و سابوروفسکی (۲۰۱۰) در مقاله‌ای تحت عنوان "برآورد هزینه‌های تعدیل تجاری در سوریه" با بررسی دو سناریوی: شرکت در موافقت‌نامه‌های تجاری و تغییر در نظام واردات، هزینه‌های تعدیل تجاری را در کشور سوریه تخمین زدند. نتایج نشان دادند که سناریوی دوم در صورت حذف بخشی از تعرفه‌های واردات محصولات بخش‌های مختلف سوریه و اعمال یک نظام مالیات بر ارزش افزوده بر کالاها می‌تواند موفق عمل نماید.

روش تحقیق:

روش مورد استفاده در این تحقیق، روش پیشنهادی بانک جهانی است. روش TRIST^۲، روش ساده‌ای است برای ارزیابی اثرات تعدیل تجاری. این روش توسط بخش تجارت بین‌الملل بانک جهانی^۳ معرفی شده است. از جمله مزایای این روش را می‌توان در ساده بودن، قابل اجرا بودن آن با نرم‌افزار Excell، انعطاف‌پذیری آن و تعمیم نتایج حاصل از آن به تمامی درآمدهای مالی دولت (از جمله مالیات بر ارزش افزوده)، دانست. این روش با محاسبه هزینه‌های تعدیل تجاری، نتایج ایجاد یک موافقت‌نامه تجاری یا اصلاح نظام تعرفه‌ای را تحلیل می‌کند. بر مبنای این روش، تغییر تعرفه‌ها به سه طریق بر مقدار واردات اثر می‌گذارد. این سه اثر، اثر جانشینی صادرکننده، جانشینی کالای داخلی و اثر تقاضا می‌باشند. در ادامه هر یک از این اثرها به اختصار توضیح داده می‌شود (Brenton و همکاران، ۲۰۰۹).

(۱) اثر جانشینی صادرکننده: با کاهش تعرفه واردات از کشور «الف»، قیمت محصول وارداتی از این کشور کاهش می‌یابد. این کاهش قیمت موجب جایگزین شدن محصول این کشور با محصول سایر کشورها می‌شود. اثر جانشینی صادرکننده چگونگی جایگزین شدن محصول کشور «الف» به جای محصول کشوری مانند «ب» را بیان می‌کند. این اثر باعث تغییر در میزان واردات از کشورهای طرف تجاری بعد از اعمال اصلاحات تجاری می‌شود. میزان واردات از هر کشور طرف تجاری بعد از تغییرات نرخ تعرفه (با ثابت ماندن میزان مالیات بر ارزش افزوده و سایر عوارض گمرکی) با استفاده از روابط زیر محاسبه می‌گردد.

2- Tariff Reform Impact Simulation Tool

3-World Bank's International Trade Department

$$\frac{\Delta p_j}{p_j^{old}} = \frac{[P_j^{new} / P_{wld}] - [P_j^{old} / P_{wld}]}{[P_j^{old} / P_{wld}]}$$

$$= \frac{(1+t_j^{new})(1+ext_j)(1+vat_j) - (1+t_j^{old})(1+ext_j)(1+vat_j)}{(1+t_j^{old})(1+ext_j)(1+vat_j)}$$

$$= \frac{t_j^{new} - t_j^{old}}{(1+t_j^{old})} \quad (1)$$

که در آن:

Δp_j = تغییر در قیمت واردات از کشور J

p_j^{old} = قیمت واردات از کشور طرف تجاری قبل اصلاح تعرفه

p_j^{new} = قیمت واردات از کشور طرف تجاری بعد از اصلاح تعرفه

p_{wld} = قیمت بازار جهانی

t_j^{old} = نرخ تعرفه‌ی موجود قبل از اصلاح تعرفه‌ها

t_j^{new} = نرخ تعرفه بعد از اصلاح تعرفه‌ها

ext_j = عوارض گمرکی موجود برای واردات کالا

vat_j = نرخ مالیات بر ارزش افزوده‌ی اعمال شده بر کالای وارداتی

$$q_j^{ES} = \left[\frac{\Delta P_j}{p_j^{old}} * Y_j^{ES} + 1 \right] q_j^{old} * \frac{\sum_{j=1, \dots, n} (q_j^{old})}{\sum_{j=1, \dots, n} \left(\left[\frac{\Delta P_j}{p_j^{old}} * 1 \right] q_j^{old} \right)} \quad (2)$$

که در آن:

q_j^{ES} = میزان محصول وارد شده از کشور طرف تجاری بعد از اصلاح تعرفه‌ها

q_j^{old} = میزان محصول وارد شده از طرف تجاری قبل از اصلاح تعرفه‌ها

γ_j^{ES} = کشش جانشینی صادرات برای کالاهای صادراتی از کشور طرف تجاری

(۲) اثر جانشینی کالای داخلی: مخارج کل صرف شده برای یک کالا، بین کالای داخلی و

خارجی تخصیص داده می‌شود. اثر جانشینی کالای داخلی، بیان می‌دارد که چگونه تقاضای مصرف‌کننده به

هنگام تغییر قیمت نسبی کالای وارداتی، تغییر پیدا می‌کند. زمانیکه تغییر در میزان تعرفه‌ها اتفاق می‌افتد، قیمت

نسبی کالای وارداتی تغییر می‌کند، که باعث ایجاد اثر جانشینی بین کالای داخلی و وارداتی می‌شود. روابطه (۳)

و (۴) بیانگر میزان این اثر می‌باشند.

$$Q_{imp}^{DS} = \left[\frac{\bar{\Delta P}_{imp}}{\bar{P}_{imp}^{old}} * \lambda^{DS} + 1 \right] Q_{imp}^{old} \quad (3)$$

$$q_j^{DS} = q_j^{ES} + [Q_{imp}^{DS} - Q_{imp}^{old}] * \left[\frac{q_j^{old}}{\sum_{j=1, \dots, n} (q_j^{old})} \right] \quad (4)$$

که در آن‌ها:

Q_{imp}^{old} = میزان واردات قبل از اعمال اصلاحات تعرفه‌ها

Q_{imp}^{DS} = کل میزان واردات بعد از اعمال اصلاحات تعرفه‌ها

q_j^{DS} = میزان واردات از طرف تجاری بعد از جانشینی بین کالای وارداتی و کالای خانگی

λ^{DS} = کشش جانشینی داخلی برای واردات از کشور طرف تجاری

(۳) اثر تقاضا: تغییر در قیمت واردات منجر به تغییر کلی در قیمت محصولات می‌شود که منجر به یک

تغییری در مصرف داخلی یک کالای وارداتی می‌شود. روابط (۵)، (۶) بیانگر این اثر و رابطه‌ی (۷) بیانگر مجموع

سه اثر می‌باشند.

$$Q_{TD}^{new} = \left[\frac{\bar{\Delta P}}{\bar{P}^{old}} * \mu^D + 1 \right] Q_{TD}^{old} \quad (5)$$

$$Q_{imp}^{new} = Q_{imp}^{DS} + [Q_{TD}^{new} - Q_{TD}^{old}] * \left[\frac{Q_{imp}^{old}}{Q_{imp}^{old} + Q_{dom}^{old}} \right] \quad (6)$$

$$q_j^{new} = q_j^{DS} + [Q_{imp}^{new} - Q_{imp}^{DS}] * \left[\frac{q_j^{old}}{\sum_{j=1, \dots, n} (q_j^{old})} \right]$$

(7)

که در آنها:

Q_{TD}^{old} = تقاضای کل اولیه برای کالا

Q_{TD}^{new} = تقاضای کل ثانویه برای کالا

Q_{dom}^{old} = میزان اولیه‌ی تقاضا برای کالای داخلی

Q_{dom}^{new} = تقاضای ثانویه برای کالای داخلی

Q_{imp}^{new} = تقاضای ثانویه برای واردات محصول

q_j^{new} = میزان واردات از کشور طرف تجاری بعد از ایجاد اثر ۳ فوق

μ^D = کشش تقاضا برای محصول مورد بررسی

داده‌های مورد استفاده در این روش میزان واردات هر محصول از طرف‌های تجاری، قیمت C.I.F واردات محصولات، میزان مالیات بر ارزش افزوده‌ی هر محصول، کشش تقاضا برای محصولات، کشش جانشینی بین محصولات داخلی و وارداتی، کشش جانشینی بین صادرکننده‌گان و تعدیلات لازم در نظام‌های تعرفه‌ای طی سناریوهای مختلف می‌باشد. در این تحقیق به دلیل کمبود اطلاعات فقط اثر اول مورد استفاده قرار می‌گیرد و اثرات دوم و سوم ثابت فرض شده‌اند.

در این تحقیق هزینه‌ی تعدیل تجاری برای دو حالت اصلاح نظام تعرفه‌ای واردات ایران مورد بررسی قرار گرفته است. این سناریوها بدین شرح می‌باشند:

- (۱) قراردادن تعرفه‌های بالای ۴۰ درصد برابر با ۳۵، قراردادن تعرفه‌های بالاتر از ۲۰ درصد و کوچکتر مساوی ۴۰ درصد برابر با ۳۰ درصد، قراردادن تعرفه‌های بالای ۱۰ درصد (۵ درصد) و کمتر مساوی ۲۰

درصد (۱۰ درصد) برابر با ۱۰ درصد (۵ درصد) و قرارداد تمامی تعرفه‌های آزاردهنده^۴ مساوی با ۵ درصد.

۲) حذف تمامی تعرفه‌های بالاتر از ۴۰ درصد، تعرفه‌های بزرگتر از ۲۰ درصد و کوچکتر مساوی ۴۰ درصد برابر با ۳۵ درصد و قرارداد تمامی تعرفه‌های بالای ۱۰ درصد (۵ درصد؛ صفر درصد) و کوچکتر مساوی ۲۰ درصد (۱۰ درصد؛ ۵ درصد) برابر با کران بالای آنها.

جدول ۱: سناریوهای مورد بررسی در این تحقیق

سناریوی دوم	سناریوی اول	میزان تعرفه‌های موجود
صفر درصد	۳۵ درصد	بیش از ۴۰ درصد
۳۵ درصد	۳۰ درصد	بین ۲۰ تا ۴۰ درصد
۲۰ درصد	۱۰ درصد	بین ۱۰ تا ۲۰ درصد
۱۰ درصد	۵ درصد	بین ۵ تا ۱۰ درصد
۵ درصد	۵ درصد	زیر ۵ درصد (آزار دهنده)

باید این نکته را عنوان داشت که بر خلاف مقالات انجام شده در این حیطه، این مقاله توصیه به حذف کامل تعرفه‌های آزاردهنده ندارد، چرا که اینگونه تعرفه‌ها را می‌توان با اعمال یک قانون مالیات بر ارزش افزوده و همزمان حذف اینگونه تعرفه‌ها، مشکلشان را حل نمود. لذا در این مقاله به بررسی اثر حذف تعرفه‌های آزاردهنده پرداخته نمی‌شود و اصلاح آنها را توصیه می‌نماید. در کشورهای در حال توسعه واردات محصولات کشاورزی عمدتاً با ملاحظیات سیاسی صورت می‌گیرد نه بر مبنای ملاحظیات اقتصادی. در این تحقیق یک سناریوی مجزا جهت بررسی اثرات انعقاد یک موافقت‌نامه‌ی تجاری، لحاظ نگردیده است. بنابراین اصلاح نظام فعلی تعرفه‌ای فعلی در جهت آزادسازی تجاری و اصلاح وضعیت تعرفه‌های آزاردهنده، مبنای انتخاب سناریوها بوده است. حال باید دید در تقابل بین دو سناریوی اصلاح نظام تعرفه‌ای که یکی حذف تعرفه‌های بالای ۴۰ درصد و دیگری کاهش تعرفه‌های بالای ۴۰ درصد به ۳۵ درصد را مدنظر قرار می‌دهد، کدامیک اثرات به نسبت بهتری را بر میزان واردات و درآمدهای حاصل از تعرفه دارند.

آمار واردات محصولات کشاورزی کشورمان برای سال ۱۳۹۰، در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است. منبع این آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران بوده است. میزان نرخ تعرفه در این مقاله از صادرات و

^۴ در این مقاله تعرفه‌های زیر ۵ درصد، تعرفه‌های آزار دهنده در نظر گرفته شده‌اند. شایان ذکر است تعرفه‌های آزاردهنده به تعرفه‌هایی اطلاق می‌شود که هزینه‌ی جمع‌آوری آن بیش از درآمد حاصل از آن است.

واردات کشورمان برای سال مذکور مورد استفاده قرار گرفته است. منبع این آمار سایت سازمان توسعه تجارت ایران^۵ می‌باشد. میزان کشتش جانشینی صادرکننده نیز ۱/۵ فرض شده است.

نتایج:

در سال مورد بررسی میزان کل واردات بخش کشاورزی و عمده کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی و صادرکننده محصولات کشاورزی به کشورمان، در جدول ۲ آورده شده است. مشاهده می‌شود که بیشترین واردات محصولات کشاورزی به کشورمان، از کشور امارات متحده عربی بوده است. در توجیه این مورد می‌توان به نقش واسطه‌ای کشور امارات در واردات محصولات کشاورزی به کشورمان اشاره کرد. در خصوص ملیت اصلی کالاهای وارداتی از کشور امارات به کشورمان، اطلاعاتی در دست نمی‌باشد.

جدول ۲- میزان واردات محصولات کشاورزی و سهم عمده صادرکنندگان عضو سازمان کنفرانس اسلامی به ایران (۱۳۸۹)

کشور	میزان صادرات به ایران (هزار میلیارد ریال)	سهم (درصد)
امارات متحده عربی	۴۱/۹۸	۷۷/۸
ترکیه	۳/۹۹	۷/۴
پاکستان	۲/۷۹	۵/۲
مالزی	۲/۲۰	۴/۱
قزاقستان	۰/۸۶	۱/۶
کل	۵۳/۹۶	۱۰۰

منبع: داده‌های گمرک جمهوری اسلامی ایران

با استفاده از نرم‌افزار Excell2007 و رابطه‌های آمده در روش TRIST تغییر در میزان واردات بر طبق دو سناریوی فوق در جدول ۳ آورده شده است.

^۵<http://tpo.ir/>

جدول ۳- نتایج بررسی سناریوهای اصلاح نظام تعرفه‌ای

متغیرها	سناریوی ۱	سناریوی ۲
ارزش واردات (قبل)- هزارمیلیارد ریال	۵۶/۰۱	۵۳/۹۶
ارزش واردات (بعد)- هزارمیلیارد ریال	۲/۰۵	۵۲۴/۱۲
میزان تغییرات- هزارمیلیارد ریال	۳/۹۶	۴۷۰/۵۶
درصد تغییرات		۸۷۱/۳۱
درآمد تعرفه‌ای (قبل)- میلیون ریال	۶۹۳/۲۳	۹۶۶/۴۴
درآمد تعرفه‌ای (بعد)- میلیون ریال	-۲۷۳/۲۱	۵۴۲/۹۲
میزان تغییرات- میلیون ریال	-۲۸/۲۷	-۴۲۳/۵۲
درصد تغییرات		-۴۳/۸۲
میانگین تعرفه (قبل)-درصد	۱۷	۲۵
میانگین تعرفه (بعد)-درصد	-۸	۱۱
تغییرات-درصد		-۱۴

همانطور که از جدول فوق برداشت می‌شود، میزان ارزش واردات محصولات کشاورزی کشورمان در هر سناریو اول کمتر از سناریوی دوم و برابر ۵۶/۰۱ میلیارد ریال می‌باشد. این میزان تغییرات ۲/۰۵ میلیارد ریالی و ۳/۹۶ درصدی را نسبت به وضعیت فعلی نشان می‌دهد. وضعیت در سناریوی دوم به کلی متفاوت است. افزایش ۸۷۱/۳۱ درصدی در میزان واردات نسبت به حالت فعلی، گواه این تفاوت است. وضعیت مذکور به دلیل حذف تعرفه‌های بالای ۴۰ درصد است. چرا که حجم زیادی از واردات کشورمان در این سطح تعرفه‌ای قرار دارد. وضعیت درآمدهای تعرفه‌ای در هر دو سناریو کاهش یافته است. این کاهش‌ها به ترتیب برای سناریو اول و دوم، ۲۸/۲۷ و ۴۳/۸۲ درصد می‌باشد. میانگین تعرفه‌ها نیز در هر دو سناریو کاهش یافته است. میزان این کاهش در سناریو دوم بسیار بیشتر از سناریو اول است. حال باید دید میزان واردات از هر کشور به چه صورتی در خواهد آمد. در جدول‌های زیر میزان واردات از ۵ کشور اول در دو سناریو آورده شده است.

جدول ۴- وضعیت واردات از ۵ کشور اول در سناریو اول

کشور	میزان واردات (هزار میلیارد ریال)	سهم (درصد)
امارات متحده عربی	۴۳/۸۸	۷۸/۲
ترکیه	۳/۸۹	۶/۹
مالزی	۲/۷۴	۴/۹
پاکستان	۲/۲۴	۴
قزاقستان	۱/۰۱	۱/۸
کل واردات از کشورهای عضو (هزار میلیارد ریال)	۵۶/۰۱	۱۰۰

جدول ۵- وضعیت واردات از ۵ کشور اول در سناریو اول

کشور	میزان واردات (هزار میلیارد ریال)	سهم (درصد)
امارات متحده عربی	۴۰۶/۶۵	۷۷/۶
ترکیه	۵۹/۶۲	۱۱/۴
مالزی	۲۰/۰۰	۳/۸
پاکستان	۱۱/۳۲	۲/۲
مصر	۷/۵۸	۱/۴
کل واردات از کشورهای عضو (هزار میلیارد ریال)	۵۲۴/۱۲	۱۰۰

همانگونه که مشاهده می‌شود الگوی کلی وارداتی در دو سناریو تفاوت چندانی ندارد. نکته قابل توجه، افزایش واردات در سناریو دوم از کشور مصر و کاهش آن از کشور قزاقستان می‌باشد. کماکان در هر دو سناریو کشور امارات متحده در رده نخست صادرکنندگان به کشورمان می‌باشد. به نظر نمی‌رسد دو سناریو بتواند بر روی الگوی وارداتی از کشورها موثر باشد و فقط توانسته میزان واردات از هر کشور را تغییر دهد.

پیشنهادها:

انگیزه‌های موجود جهت همگرایی تجاری را نمی‌توان فقط عوامل اقتصادی دانست. مسائل فرهنگی و سیاسی نیز سهم بسیار زیادی در نزدیک شدن دو کشور در مناسبات تجاری دارد. بنابراین توجه به فرهنگ و ساختار سیاسی طرف تجاری می‌تواند کمک فراوانی به کارایی سیاست‌های آزادسازی تجاری نماید. کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی به جهت داشتن ساختار سیاسی و فرهنگی نزدیک تر به کشورمان می‌توانند کشورهای مناسبی برای ارتقاء سطح روابط تجاری باشند. از طرف دیگر مطرح شده ایده‌هایی در نشست‌های مختلف این سازمان به منظور امضاء توافق‌نامه‌های چندجانبه، این سوال را در ذهن پدید می‌آورد که وضعیت واردات پس از یک همگرایی مشخص، چگونه خواهد بود. در این تحقیق به منظور تعیین وضعیت جمهوری اسلامی ایران پس از همگرایی بیشتر با کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، طی دو سناریو وضعیت اصلاح نظام تعرفه‌ای بررسی گردید. نتایج نشان می‌دهد که سناریو دوم که حذف تعرفه‌های بالای ۴۰ درصد را یکی از موارد اصلاحی آن است، میزان واردات را به شدت افزایش می‌دهد. پس از بدشت آوردن نتایج می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه نمود:

- (۱) به نظر می‌رسد حذف تعرفه‌های بالای ۴۰ درصد باعث افزایش ناگهانی واردات به میزان ۴۷۰ هزار میلیارد ریال می‌شود. به نظر می‌رسد بروز چنین شوکی برای تولیدکنندگان داخلی قابل تحمل نباشد. از طرفی درآمدهای تعرفه‌ای دولت نیز کاهش حدود ۴۳ درصدی را خواهد داشت، که این مورد متضرر شدن دولت را نشان می‌دهد. این اعداد به خوبی اعمال تصمیم‌های ناگهانی در حذف تعرفه‌های بالا را به خوبی نشان می‌دهد. در این خصوص توصیه می‌گردد تعرفه‌های به بالاتر در کوتاه‌مدت به صورت یکباره حذف نگردند و در بلندمدت با اتخاذ سیاست‌های مناسب از میزان آن‌ها کاسته شود.
- (۲) در هر دو سناریو تعرفه‌های آزردهنده (کمتر از ۵ درصد)، به طور کامل حذف نگردید. سیاست پیشنهادی در خصوص اصلاح اینگونه تعرفه‌ها، اعمال سیاست مالیات بر ارزش افزوده به میزان ۵ درصد برای تمامی تعرفه‌های کمتر از این میزان بوده است. با توجه به اینکه در سناریو اول تغییرات در درآمد دولت و میزان واردات بسیار ناچیز بوده است (حدود ۳ درصد)، بنابراین اصلاح تعرفه‌های آزردهنده در کنار بقیه‌ی تعرفه‌ها، طبق سناریو اول توصیه می‌شود.
- (۳) در انجام تحقیقات مربوط به آزادسازی تجاری لزوم توجه به فرهنگ و ساختار سیاسی مشابه در کشورهای طرف تجاری لازم به نظر می‌رسد. پژوهش‌های انجام شده اغلب توجهی به سازمان‌هایی به مانند سازمان کنفرانس اسلامی که ساختار فرهنگی کشورها باعث ایجاد آن شده، نمی‌کنند. امضای توافق‌نامه‌ها و همگرایی‌های بیشتر در خصوص اینگونه کشورها می‌تواند هزینه سیاسی و اجتماعی کمتری را در بر داشته باشد.

منابع:

- (۱) ابریشمی، ح مهرآرا، م و محسنی، ر. (۱۳۸۵). «تاثیر آزادسازی تجاری بر رشد صادرات و واردات». پژوهشنامه بازرگانی، ۴۰: ۱۲۶-۹۵.
- (۲) اکبریان، ر، قاندي، ع، وهام، ر، (۱۳۸۶). «بررسی رابطه ی آزادسازی تجاری و درآمد مالیاتی در ایران»، فصلنامه بررسی های اقتصادی، دوره ۴، شماره ۳، صفحات ۲۲ – ۱.
- (۳) باقری، م، حجت زاده، ع، رضائی، م، (۱۳۸۸). «اجرای اصل آزادسازی تجاری در سازمان جهانی تجارت: چالشها و فرصتها» سال یازدهم، شماره ۲۷، ویژه نامه W.T.O.
- (۴) حضرتی، ر، کریمی هسنیجه، ح، (۱۳۸۸). «آزادسازی تجارت خارجی و تاثیر آن بر رشد اقتصادی کشور ایران» اولین همایش ملی اقتصاد ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر.

- ۵) راسخی، س. جعفری صمیمی، ا. زمانی، ا. (۱۳۸۷). «مبانی نظری اثر آزادسازی اقتصادی بر تجارت درون صنعت: یک مطالعه موردی برای ایران».
- ۶) گرجی، ا و علیپوریان، م. (1385). «تحلیل اثر آزادسازی تجاری بر رشد اقتصادی کشورهای عضو اوپک». پژوهشنامه بازرگانی، 40 : 203-187.
- ۷) لطفعلی پورم، شاکری، ز، بطاف، (1390). «بررسی همگرایی اقتصادی میان ایران و کشورهای آمریکای لاتین (کاربرد مدل جاذبه)»، فصلنامه علمی- پژوهشی، پژوهش های رشد و توسعه اقتصادی، سال اول، شماره سوم.
- ۸) نجارزاده، ر. یاوری، ک. شهری، ش. (۱۳۸۴). «همگرایی اقتصادی-منطقه ای و تاثیر آن بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی (مطالعه موردی کشورهای منا)».
- ۹) نیکبخت، ز. نیکبخت، ل. (1390). «تحلیل همگرایی اقتصادی (سرمایه گذاری مستقیم خارجی دو طرفه) در کشورهای گروه D-8». فصلنامه تحقیقات اقتصادی راه اندیشه.
- 10) Ch. Saborowski, Jerome Lim, J.(2010). «Estimates of trade-related adjustment costs in Syria ». Journal of Policy Modeling 32 .843–864.
- 11) Brenton, P. Saborowski, Ch. Staritz, C. von Uexkull, E. «Assessing the Adjustment Implications of Trade Policy Changes Using TRIST (Tariff Reform Impact Simulation Tool)».